

4 Sámegeiella nubbingiellan

Kevin Johansen, cand.polit. UiT / Universidad de Granada. Seniorrádđeaddi Nordlándda Fylkkamánnis

Čoahkkáigeassu:

Politihkkarat ja sii geat barget sámegeieloahpahusain leat ollu fuomášuhtán nubbingielat sámegeiela. Leat ollu beroštan ohppiidlogoovdáneamis ja man muddui oahppit olahit guovttegielatvuoda.

Dán artihkkalis lean geahčadan ohppiidlogoovdáneami dan mañemus logi jagis. Dat čájeha ahte lea hirbmadit njiedjan davvi- ja lullisámegeielas, ja mearkašahtti ollu lassánan julevsámegeielas. Jus geahččat dan vihtta mañemus jagi ovdáneami, de oaidnit ahte davvi- ja lullisámegeielas lea njiedjan bisánan ja ohppiidlohku lea stáđásmuvvan. Julevsámegeielas lea lassáneapmi joatkkašuvvan, muhto ii šat nu ollu go dan vihtta vuosttaš jagi.

Artihkkalis ii leat vuodđu dadjat ahte eanas nubbingielatoahppit eai šatta guovttegielagiin. Dat boahtá das go nubbingielatoahppiin leat dássedis buorit árvosánit fágas, ja dat leat ollu buorebut go árvosánit Davvi-Norgga dárogiela váldogielas ja nubbingielas. Earenoamážiid njálmmálaččat nagodit sámegeieloahppit bures.

Giellaoahpahallan váldá áiggi ja artihkal čujuha riikkaidgaskasaš dutkamii, mii čájeha ahte lea myhta ahte mánát ohppet giela nu ollu jođáneappot go rávis olbmot, dalle go leat seammalágan eavttut oahppamii. Gierdevašvuolta lea mávssolaš giellaoahpahallamis. Seammás lea dehálaš fuomášuhttit buriid vugiid nubbingielatoahpahussii. Danne lea sámegeieloahpaheddjiide ávkkálaš gelbbolašvuoda loktet, earenoamážiid Ulpan-vuohki livčče hui ávkkálaš sámegeieloahpahallamii sámegeielat ohppiide.

4.1 Álggahus

Dán artihkkalis áigut geahččat sámegeiela nubbingielat ohppiidlogu ovdáneami vuodđoskuvllain Norggas, mañjil go odđa oahppoplána Máhttolokten LK06 ráhkaduvvui. Artihkal geahčada láhkaásahusa, mii addá sámegeielat ohppiide rievtti oahppat sámegeiela, sámegeiela nubbingielat oahppoplána sisdoalu ja movt sámegeiela nubbingielat ohppiidlohku lea ovdánan.

Dasto áigut guorahallat sivaidd ohppiidlogu ovdáneapmái ja man muddui oahppoplána gelbbolašvuodamihtut olahuvvojit. Dieinna duogážiin áigut digaštallat iešguđetlágan vugiid mainna nanne nubbingielat sámegeieloahpahusa. Loahpas dán artihkkalis ovdanbuktit neavvagiid dan ektui.

4.1.1 Láhavuodđu

Oahpahušlága kapihttal guhtta ásaha rievtti sámegeiel oahpahušsii Norggas. § 6-2 cealká:

«Sámi guovlluin lea buohkain vuodđoskuvlla ahkásaččain riekti oažžut oahpahuša sámegeielas ja sámegeillii.

Olggobealde sámi guovlluid lea vuodđoskuvlla ahkásaš sápmelaččain riekti oažžut oahpahuša sámegeielas. Departemeanta sáhtá lánkaásahusaid bokte mearridit molssaevttolaš oahpahušvugiid go oahpahuša ii sáhte fállat skuvlla iežas oahpaheddjiiguin».

Oahpahušláhkalávdegoddi ja departemeanta meannudedje vuđolaččat sámegeieloahpahuš gažaldaga NOU 1995: 18 ja Prp. 46 vuodul. Ollu njuolggadusat leat huksejuvvon ovddit vuodđoskuvlalága § 40 a ektui. NOU 1995: 18 s. 254–258 dárkkuha ahte go guoská oahpahušsii sámegeielas ja sámegeillii, de lea mávssolaš vuolggasadji Vuodđolágas § 108, ja dat álbmotrievttalaš geatnegasvuodát mat Norggas leat¹.

Buot sápmelaš ohppiin lea riekti sámegeieloahpahušsii Norggas. Dan rievtti ii sáhte gielddit ja lea sorjjasmeahtun dasa ahte nagoda go skuvlaeaiaggát háhkat oahpaheddjiid vai ii ja nu ain. Lea maid nu ahte oahppi ieš mearrida makkár sámegeielas áigu oahpahuša. Gávccát klássa rájes sáhtá oahppi ieš válljet jus áigu joatkit sámegeieloahpahušain seamma ládje go oahppit ieža válljejit makkár giela áigot vuosttašgiellan ja nubbingiellan.

4.1.2 Ruovttoluottageahčastat skuvlla oahppoplánaid historjái

1959 rájes celkkii álbmotskuvlaláhka ahte sámegeiela galgá sáhttit atnit oahpahušgiellan nugo departemeanta lei mearridan. Manai muhtin jagiid ovdal go praktihkalaččat doaimmahuvvui ja sápmelaččaid bealis moite go sámegeiella ii boahmán čielgaseappot ovdán Vuodđoskuvlla minstarplána 1974 – M74² álgoárvalussii. Go M74 mearriduvvui, de čuočču álgosánis ná:

«Sávaldagaid ektui mat leat boahmán ovdán Stuoradikkis ja eará sajiin, de lea sámi kultuvra ja historjá nannejuvvon olles plánas. »³

Nubbi oahppaplána, Vuodđoskuvlla minstarplána 1987 – M87, vuodđuduvvui dan ala ahte M74 sápmelaš ohppiin váillui oahpahuš, mii lei vuodđuduvvon sámi giela ja kultuvrra ala. M87 deattuhii:

“Skuvlafálaldat sámi mánáide huksejuvvo dan vuđolaš prinsihpas ahte skuvla galgá leat fáttmasteaddji oassin servodagas. Sápmelaččaid čearddalaš identitehta, mii lea čadnon sosiála ja kultuvrralaš dilálašvuodaide, ásaha mávssolaš eavttuid oahppamii. Go sámi kultuvra lea vuolggasadjin, de skuvla nanne ohppiid identitehtadovddu ja iešluohttámuša, ja nuppe dáfus fas seailuha ja ovdánahtá sámi kulturárbbi.”⁴

¹ Rettsdata.no

² Svein Lund: «Háliida go Oahpahušdepartemeanta sámi oahpu?» Áššu 1.10.2002

³ Svein Lund: Op.cit.

⁴ Svein Lund, op.cit.

1987 lei maid jahki go nubbingielat oahpahus ásahuvvui Norggas.⁵ Ulbmil lei ahte oahppit galge šaddat doaibmi guovttegielagiin. Vaikko mánggas oaivvildit ahte skuvla duohtadilis ii ollašuhtán M87 ulbmiliid, de addá dat signála ahte sámevuolta galggai eambo duodas váldot našuvnalaš skuvllas.

1997 lea goitge dat mávssoleamos mearkajahki sámi skuvlahistorjjás. De ožžo sápmelaš oahppit sierra oahppoplána, L97S, mii galggai leat dássálaga našuvnalaš oahppoplánaiguin.⁶ Ovttaárvosaš oahppoplána mearkkaša ahte ii dárbbas leat juste seammalágan. Sámi oahppoplána galggai earret eará fuomášuhttit sierralágan gelbbolašvuodadárbbuid sámi servodagas.

Ole Henrik Magga, gii dalle lei vuos sámediggepresideanta, čilge artihkkaliiddis *Den samiske læreplanen for grunnskolen – en arbeidsulykke?* (1999) movt oahppoplánaproseassa šattai duohtan. L97S ii šaddan Sámedikki ja dalá Sámi oahpahusráđi rahčamušaid haga.

L97S galggai dahkat sámi ohppiid čeahpibun doaibmat sihke sámi servodagas ja stuora servodagas.⁷ Goitge ii lean vejolašvuolta buot sámi ohppiin čuovvut sámi oahppoplána. Mearriduvvui ahte sii geat orrot sáme giela hálddašanguovllus sáhtte čuovvut dan. Dat dagahii hirbmat reakšuvnna muhtin váhnemiin earret eará Deanus, mii maid mielddisbuvttii ahte dohko ásahedje priváhtaskuvlla. Olggobealde sáme giela hálddašanguovllu čuvvo sámi oahppit našuvnalaš oahppoplána L97, muhto čuvvo sámi oahppoplána sáme gielválgas. Sáhtá dadjat ahte dan dihte sámi oahppit vealahuvvojedje. Seammás livčče oahpaheddjiide šaddan gáibideaddjin go muhtin oahppit seamma klássalanjas čuvvot guokte oahppoplána. Našuvnalaš oahppoplánas galge leat “sámi stoalpput” maid mihttu galggai leat dat maid oahppit galge oahppat sámi dilálašvuodaid birra.

Norggas lea leamaš árbevierru gaskkohagaid čađahit skuvlaodastusaid. Geassemánu 2004 mearridii Stuoradiggi reformma vuoddoskuvlii ja joatkaskuvlii.⁸ Dát reformma mielddisbuvttii Máhttoloktema LK06 ja LK06S sáme giela hálddašanguovlui. Artihkalčáli lei Sámedikki prošektajođiheadđji, geas lei ovddasvástádus sihkkarastit sámi sisdoalu Máhttoloktemii ja dakko bokte dovda bures dan siskkáldasat.

L97S bargu mielddisbuvttii ahte sámi ovtadássásaš oahppoplána ektui ledje ollu juridihkalaš čielggadeamit juo čielggaduvvon. Danne eai dárbbasán daiguin bargat nu ollu go ráhkadedje ovtadássásaš buhtalas oahppoplánaid. LK06 lea biddjon gelbbolašvuodamihttu maid oahppit galget olahit oahpahusas. Oahppoplánat lea lánkaásahusa stáhtus, vai ohppiin lea riekti oazžut oahpu dain iešguđet gelbbolašvuodamihtuin. Man muddui gelbbolašvuodamihtut olahuvvojedje, dan birra mii ságastallat mañnelis artihkkalis. Sáhtá lohkat ahte L97S lei ovdavázzin sáme gieloahpahussii, go oahppoplána sámi ohppiide lei áibbas earálágan go ovdal

⁵ NOU 2016:18 *Váibmogiella*, s. 115

⁶ Ole Henrik Magga: «Den samiske læreplanen for grunnskolen –en arbeidsulykke?» i: *Sin neste som seg selv. Ole D. Mjøs 60 år*. Universitetsbiblioteket i Tromsø. 1999

⁷ Op.cit. s. 141

⁸ Store norske leksikon

lei leamaš. Seammás lei LK06 sámevuolta nannosit deattuhuvvon. Eai goassige ovdal lean leamaš nu eatnat sámi gelbbolašvuodamihtut oahppoplánas.

Dan áigodagas daddjui ahte Sámedikkis lei válde mearridit gelbbolašvuodamihtuid našuvnnalaš oahppoplánaide daid rámmaid ja viidodaga siskkobealde maid departemeanta lea addán. Go guoská oahppoplánaide sámegeiela ektui, de daid mearrida Sámediggi.

Go oahppoplánaálgoárvalusat biddjojedje gulaskuddamii, de dat lasihuvvon sámi gelbbolašvuodamihtut dagahedje rieja medias. Oallugat oaiivvildedje ahte lei beare ollu sámi sisdoallu. Muhtimat ges oaiivvildedje ahte lei politihkalaš badjelmearálašvuolta, ja earát fas oaiivvildedje ahte Sámedikkis lei beare ollu fápmu oahppoplánabarggus⁹.

Artihkkala čáli lea čoahkkáigeassán mánga oahppoplána Oahpahusdirektoráhta ovddas. Ledje earret eará sii, geat bukte cealkámuša gulaskuddamis, geat oaiivvildedje ahte sámevuolta lei ožžon beare stuora saji oahppoplánas. Reakšuvnnaid dagahedje earenoamážiid dárogiela oahppoplánas, mas oahppit galge maid oahppat sámi bustávid, ja historjjá oahppoplánas mas ledje vihtta sámi gelbbolašvuodamihtu. Go LK06 mearriduvvui, de lei dan geažil sámi sisdoallu unniduvvon gulaskuddanárvalusa ektui, muhto goitge lei sámi sisdoallu eambo viidát go goassege ovdal lei leamaš oahppoplánas.

Eanemus beroštahti áššit digaštallamis eai lean reakšuvnnat rávis olbmui, muhto dat stuora erohusat das movt buolvvaid gaskkas lahkonedje sámi gažaldagaide. Buot oahppit, geaid jearahalle dán áššis daid oallut ođasreportášaiguin ledje eanas positiivvalaččat, go besse oahppat eambo sámi dilálašvuodaid birra.

4.2 Sámegeiela nubbingielat oahppoplánat

Sámegeiela oahppoplánaide ii lean makkárga reakšuvdna gulaskuddamis. Departemeanta mearridii ahte sámegeiela oahppoplánat galge leat “ovttaárvosaččat, buortalas oahppoplánat” ja nu de lea seamma stáhtus go dárogiela oahppoplánain. Sámi oahppoplánat galge sisttisoallat olles vuoddoahpahusa Jk1 rájes gitta mañemus jahkái joatkkaskuvllas.

Goitge lei guovddáš erohus sámi oahppoplánain ja našuvnnalaš oahppoplánain. Sámediggi oaiivvildii ahte sámi mánat oahppagohtet sámegeiela skuvllas iešguđet agis. Eará fágain čuovvu dan fága oahpahusa duon ja duon klássa rájes. Sámegeiela oahppit sáhttet prinsihpalaččat álgit sámegeielain vuosttaš gitta logát klássa rájes, ja goitge beassat álgit álggahalli oahpahussii sámegeielas joatkkaskuvllas dainna ođđa sámegeiela 4 oahppoplánain. Dainna duogážiin eai juhkkuojuvvon sámegeiela oahppoplánat ceškiid mielde, muhto dásiid mielde.

Oahppoplána lea juhkkon dásiid mielde, nugo 1b, 2b ja 3b (mii guoská mánáidceahkkái), dasto dássi 1-9. Dat mearkkaša ahte vuosttaš klássa mánná, mii oahppagohtá sámegeiela álgá 1b. Dat lea álggahalli oahpahus mas oahppi dávjá ii máhte vuos lohkat ja čállit. Viđat klássa mánná gii

⁹ Hjeltnes, Guri: «Læreplan til besvær», i VG 28.11.2005, Seim, Jardar: «Læreplan uten respekt», i Aftenposten 5.11.2005 og Steffenak, Einar Kr.: «Ubrukelig forslag til læreplan», i Aftenposten 26.10.2005

álgá sámegieloahpahasain, álgá dássi 1, mii leat dat njealját vuolemus dássi, mii ii leat šat álggahallioahpahas lohkamis ja čállimis.

Oktiibuot leat sámegielas golbma oahppoplána. Sámegiela nubbingiella 2, lea dat nubbingielat oahppoplána mii vuodđuduvvo dan ala ahte joksá alimus mihtuide. Sámegiela nubbingiella 3 (mii bođii sámi giela ja kultuvrra oahppoplána sadjái) ja sámegiela nubbingiella 4, mii lea ovdal juo namuhuvvon, lea oaivvilduvvon sidjiide geat álget sámegielain joatkkaskuvllas.

Sámegiela oahppoplánat leat muđui huksejuvvon nugo eará nai oahppoplánat, maid ulbmil lea oahppat vuodđomáhttu njálmálaččat, čálalaččat, lohkamis, rehkenastimis ja go geavaha digitála veahkkeneavvuid. Oahppoplána ulbmiliin čuožžu:

Sámegielfága nubbingiellan galgá searválaga dárogielfágain addit vuodu ohppiid doaibmi guovttegielatvuhtii, ja leat veahkin dasa ahte juohke oahppi oažžu máhtu, movtta ja oadjebasvuoda válljet sámegiela gulahallangiellan. Ohppiin geain lea guovttegielat oahpahas lea dan dihte dehálaš ahte diet guovtti fágas lea lagas ovttasbargu.¹⁰

Viidásit lea oahppoplána juhkkon guovtti váldooassái mii válddahallá ahte oahppi birge čálalaččat ja njálmálaččat ja oahppá giela, kultuvrra ja girjjálašvuoda birra. Juohke váldosuorggis lea biddjon gelbbolašvuodamihttu maid oahppi galgá olahit oahpahas áigodagas.

4.3 Fága- ja diibmojuohku

Fága- ja diibmojuohku lea álo leamaš hástaleaddji fáddá sámegielohppiide. Duohtadilis lea guovddáš eiseválddiin ja Sámedikkis leamaš goabbatlágan vuolggasadji dan ektui. Departemeanta lea oaivvildan ahte sámegielohppiin galgá leat visot sisdoallu dain eará fágain seamma ládje go eará ohppiin ja sámegiella galgá boahit lassin vel dasa. Sámedikki bealis ges leat oaivvildan ahte sámegiela galgá sisagoddit oahpahussii, vai dat ii gártta olggobeallái dábálaš oahpahasáiggi. Leat máŋga siva dasa. Earret eará oaivvilduvvo ahte sámegiella ferte meannuduvvot nugo eará nai fágat. Seamma dehálaččat leat vásáhusat mat čájehit ahte sámegieloahppit fertejit báhcit skuvlii ja oahppat sámegiela go eará oahppit mannet ruoktot, mii fas ii movttiidahte čuovvut dakkár oahpahas. Dábálaččat leat departemeanttas ja Sámedikkis gávndan prag máhtalaš gaskaneassoahpamuša dán áššis.

Artihkkalčáli addá iežas barggu oktavuodas ráđi suohkaniidda main leat oahppit sámegieloahpahasas. Dábálemos gažaldat maid oaččun lea ahte gos sámegiel diimmuide galget juolludit diimmuid. Ovddit fága- ja diibmojuogus lei dat hui álki go de lei mearriduvvon juste makkár fágas galge juolludit diimmuid sámegillii. Odđa fága- ja diibmojuohku ii daga dan, muhto lea fas eará dáfus eambo njuovžil mii rahpá eambo individuálalaš heiveheami sámegielohppiide.

Diibmolohku ii leat nu go máŋggas doivot ahte lea regulerejuvvon juohke jahkeceahkkái skuvllas, muhto dás ferte baicca geahččat mánáidskuvlla oktan ja nuoráidskuvlla oktan.

¹⁰ Utdanningsdirektoratet.no

Mánáidskuvllas (1.-7. ceahkkái) galget nubbingielatohppiin leat oktiibuot 608 diimmu sámegiella (60 minuhtasaš diimmut).

Nuoraidskuvllas galget leat 228 diimmu. Skuvlaeaiggádiin (suohkaniin) lea stuora friddjavuohta movt sii organiserejit sámegieloahpahusa. Prinsihpas sáhttet sii časkit sámegieloahpahusa guovtti jahkái ja fállat eambo diimmuid ovttá jagis ja ii maidige nuppi jagis. Goitge ávžžuhit gielalaš progreshuvnna dihte ahte oahppit čuvvot dábálaš progreshuvnna mas diibmolohku juohke jahkeceahkkái lea lahka gaskameari olles mánáidskuvllas. Dan mielde ožžot nubbingielatoahppit 87 diimmu sámegiela jahkái mánáidskuvllas ja 76 diimmu jahkái nuoraidskuvllas.

Joatkkaskuvllas lea diibmolohku biddjon fas juohke jahkái. Doppe lea ohppiin lohkanráhkkanahatti oahppoprográmmas 103 diimmu sámegiella jahkái, ja sii geat váldet fidnofágalaš oahppoprográmmaid Jk1 le 45 diimmu jahkái ja Jk2 lea seamma diibmolohku. Eanemus hástalus dáppe lea fidnofágalaš ohppiid ektui, geat välljejit váldit obbalaš studerengelbbolašvuoda lasáhusa. Go sii galget joksat dan erohusa sámegiel diibmologus mii lea gaskal lohkanráhkkanahatti ja fidnofágalaš oahppoprográmmain, de ferte sis leat oktiibuot 219 sámegiel diimmu Jk3. Ferte dadjat ahte dat lea hui alla diibmolohku skuvlajagis mii juo ovdalaččas lea gáibideaddjin ohppiide.

Go guoská dasa gos sámegieldiimmuid galgá váldit, de sáhttá sámegielohppiid fágasuorggis leat 190 diimmu eambo go eará ohppiin mánáidskuvllas. Oahppit sáhttet maid atnit vihtta proseanta eará fágaid diibmologus sámegieloahpahussii, dahje sáhttá ovttastahttit odđasisjuogadeami diimmuin muhtin lassidiimmuiguin.

Nuoraidskuvllas sáhttá sámegielohppiin leat 114 diimmu eambo go unnimus diibmolohku sámegieloahpahusas. Maiddái dáppe sáhttá atnit gitta viđa proseanta rádjái eará fágain dahje ovttastahttit odđasisjuogadeami muhtin lassidiimmuiguin. Dasa lassin eai dárbbas sámegieloahppit árvvoštallojuvvot oalgegielas ja sis sáhttá leat unnit diibmolohku amasgielas go eará ohppiin, muhto ii fal unnit go 190 diimmu. Sii sáhttet luvvejuvvot 32 diimmu amasgielas (engelasgiella ii leat dás definerejuvvon amasgiellan, muhto duiska, fránka jna. leat). Vaikko dat odđa fága- ja diibmojuohku lea eambo moalkái go ovdal, de seammás lea das eambo individuálalaš njuovžilvuoha ja das lea eambo vejolašvuoha heivehit.

4.4 Árvvoštallan

Sihke dadistaga árvvoštallama ja loahppaárvvoštallama lea riekti juohke oahppis oažžut. Mánnga skuvllas lea dušše okta sámegieloahpaheadji ja sii barget ollu okto ja leat unnán geaiguin ovttasbargat árvvoštallanfágalaš gažaldagain. Gáiddusoahpahusas lea dasa lassin nu ahte oahpaheddjiin ii leat riekti mearridit árvosáni go lea rektor ruovttuskuvllas geas lea árvvoštallanovddasvástádus. Buot dát mielddisbuktá mánnga oktavuodain ahte lea rašes ášši obbalaš sámegiela oahpahusdilálašvuodas. Leat fuomášuvvon dáhpáhusat go sámegieloahppit eai leat árvvoštallon dadistaga fágas obanassiige vuodđoskuvllas. Mis ii leat goitge vuodđu čuočuhit ahte dat lea stuora váttisvuoha.

Lea čielggas ahte jus árvvoštallan sámegielas ii doaimma dohkálaččat, de sáhttá váikkuhit fága stáhtusii, ja ohppiid oidnui dasa go guoská sámegiela mávssolašvuhtii.

Sis, geat čuvvot sámegeiela nubbingielat oahppoplána, leat guokte oppalašárvosáni sámegeielas maŋŋil 10. ceahki, sámegeiela čálalašvuodas ja sámegeiela njálmmálašvuodas. Dat guoská maid ohppiide Jk2 lohkanráhkkanahhti oahppoprográmmas ja Jk3 oppalaš studerengelbbolašvuoda lasáhusas. Ohppiin Jk2 fidnofágalaš oahppoprográmmas galgá leat oppalašárvosátni. Dat guoská beroškeahhtá čuvvot go oahppit sámegeiela nubbingiela – sámegeiella 2 dahje 3. Sii geat čuvvot sámegeiella 4 joatkkaskuvllas lea maid oppalašárvosátni fidnofágas ja guokte árvosáni lohkanráhkkanahhti prográmmas ja studerengelbbolašvuoda lasáhusas.

4.5 Eksámen

Go guoská gessojuvvot eksámenii, de lea erohus nubbingielat sámegeielas – sámegeiella 2 ja 3. Sámegeiella 2 sáhttet oahppit gessot čálalaš ja njálmmálaš eksámenii, ja sámegeiella 3 sáhttet gessojuvvot dušše njálmmálaš eksámenii. Dat guoská maŋŋil 10. ceahki Jk2 fidnofágas. Jk3 lohkanráhkkanahhti ja Jk3 studerengelbbolašvuoda lasáhusas sáhttet oahppit gessot sihke čálalaš ja njálmmálaš eksámenii beroškeahhtá lea go sis nubbingielat sámegeiella – sámegeiella 2 vai 3. Sámegeiella 4 lea njálmmálaš eksámen fidnofágas ja čálalaš ja njálmmálaš eksámen lohkanráhkkanahhti ja studerengelbbolašvuoda lasáhusas.

Čálalaš eksámen ráhkaduvvo ja sensurerejuvvo guovddášlaččat, ja njálmmálaš eksámen ráhkaduvvo ja sensurerejuvvo báikkálaččat. Lea maid vejolašvuhta váldit eksámena nubbingielat sámegeielas privatistan ja de gusto rávisolbmuid vuodđoskuvlaoahpahusa ortnet.¹¹

4.6 Sámegeiela nubbingielat ohppiidlohku

Dás galgat geahččat movt ohppiidlohku lea ovdánan sin ektui geat čuvvot sámegeiela nubbingielat oahppoplána.

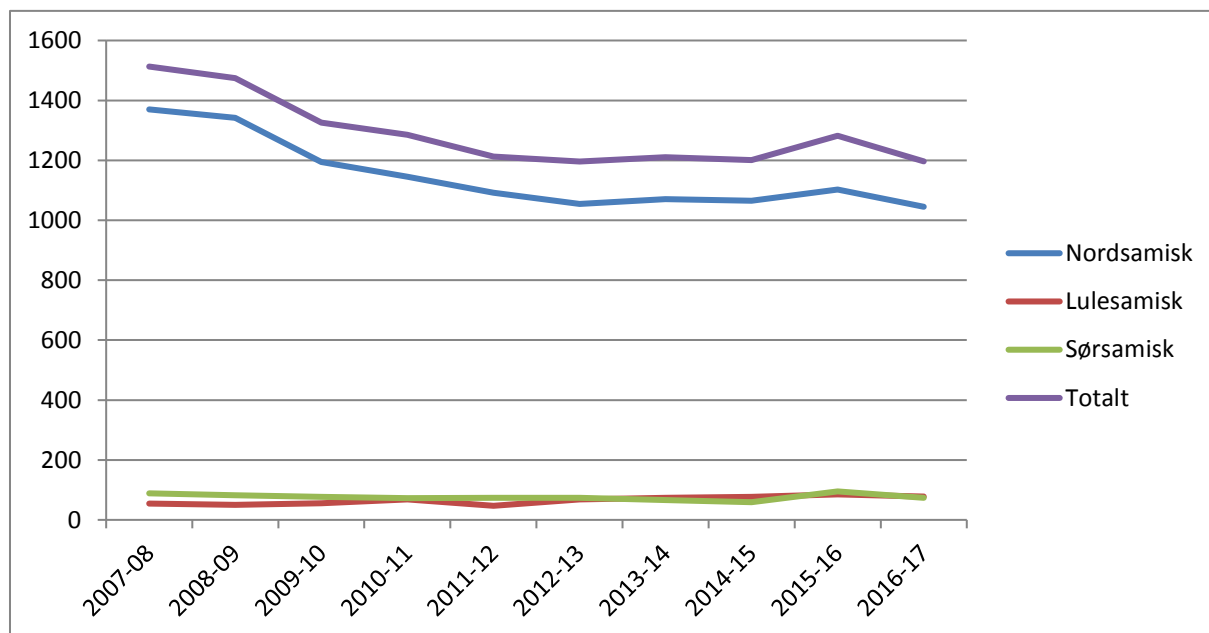
Tabealla 4.1 Sámegeiela nubbingielat ohppiidlogoovdáneapmi vuodđoskuvllas maŋemus logi jagi

Giella/skuvlajahki	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16	16-17
Davvisámegeiella	1370	1342	1194	1145	1092	1054	1070	1065	1102	1045
Julevsámegeiella	54	50	55	68	47	68	74	77	85	78
Lullisámegeiella	89	82	77	72	74	74	66	59	95	74
Oktiibuot	1513	1474	1326	1285	1213	1196	1210	1201	1282	1197

Tabealla čájeha ahte obbalaš lohku lea njiedjan ohppiin geain lea leamaš sámegeiella nubbingiellan vuodđoskuvllas 2007 rájes gitta 2017 rádjái. Davvi- ja julevsámegeielas lea ohppiidlohku njiedjan, seammás go lullisámegeielas lea lassánan. Gráfa vuollelis govvida ovdáneami:

¹¹ Utdanningsdirektoratet.no

Govus 4.1 Sámegeiela nubbingielat ohppiidlogoovdáneapmi maŋemus logi jagi

Tabealla 4.2 Proseanttaid mielde rievdan sámegeiela nubbingielat ohppiidlogus logi jagis

Giella	Skuvlajahki 07/08-16/17
Davvisámegeiella	-24 %
Julevsámegeiella	+44 %
Lullisámegeiella	-17 %
Oktiibuot	-21 %

Nugo oaidnit de lea davvisámegeiela lohku čielgasit njiedjan ja unnit njiedjan lullisámegeielas, seammás go julevsámegeielas lea ollu lassánan. Obbalaččat sámegeielain lea ohppiidlohku mearkkašahtti ollu njiedjan. Torkel Rasmussen čujuha doavttirgrádstis ahte heaitin dáhpáhuvai guovtti oasis, go molsašuvvá 5. ceahkkái ja 8. ceahkkái vuodđoskuvllas.¹² Nugo govus 1 čájeha de lea dan vuosttaš viđa jagis goas eanemus njiedjá. Go geahččá loguid dan maŋemus viđa jagis, de oaidná ahte ohppiidlogu rievdá eambo mearálaččat.

¹² Rasmussen, Torkel: Go ealáska, de lea váttis dápmat? : davvisámegeiela etnolingvisttalaš ceavzinnávccaid guorahallan guovtti gránnjágieiddas Deanus ja Ohcejogas 2000-logu álggus. UiT 2013

Tabealla 4.3 Proseanttaid mielde rievdan sámegeiela nubbingielat ohppiidlogus maŋemus viđa jagis

Giella	Skuvlajahki 12/13-16/17
Davvisámegeiella	-1 %
Julevsámegeiella	+15 %
Lullisámegeiella	0 %
Oktiibuot	-1 %

Nugo tabealla 3 čájeha, de lea njiedjan bisánan sihke davvi- ja lullisámegeielas, seammás go julevsámegeiela ohppiidlohku ain lassána, vaikko ii lassán nu ollu go dan maŋemus logi jagis. Obbalaš njiedjan sámegeiela nubbingielat ohppiin lea dušše 1 proseanta, nu ahte sáhtta sihkkarit konkluderet ahte ohppiidlogu njiedjan lea bisánan. Go guoská julevsámegillii, de lea beroštahti dat go ohppiidlohku lea oktilaččat lassánan, de lea seammás oahpaheddjiidlohku njiedjan nu ahte leat ollu oahppit juohke oahpaheaddji nammii julevsámegeielas.¹³

Professora Jon Todal čujuha ahte sáhttet leat mánŋa siva ohppiidlogu njiedjamii, nugo mii oaidnit lea dáhpáhuvvan vuosttaš viđa jagis dan logi jagis man birra dát artihkal lea čállon. Todal namuha fáktoriid nugo gávpgogiidda fárren, mánáidbessodat lea obbalaččat njiedjan, fága- ja diibmojuohku, sámi giela ja kultuvrra oahppoplána lea heaittihuvvon dan guovttegielalašvuoda oahpahusmodeallas.¹⁴

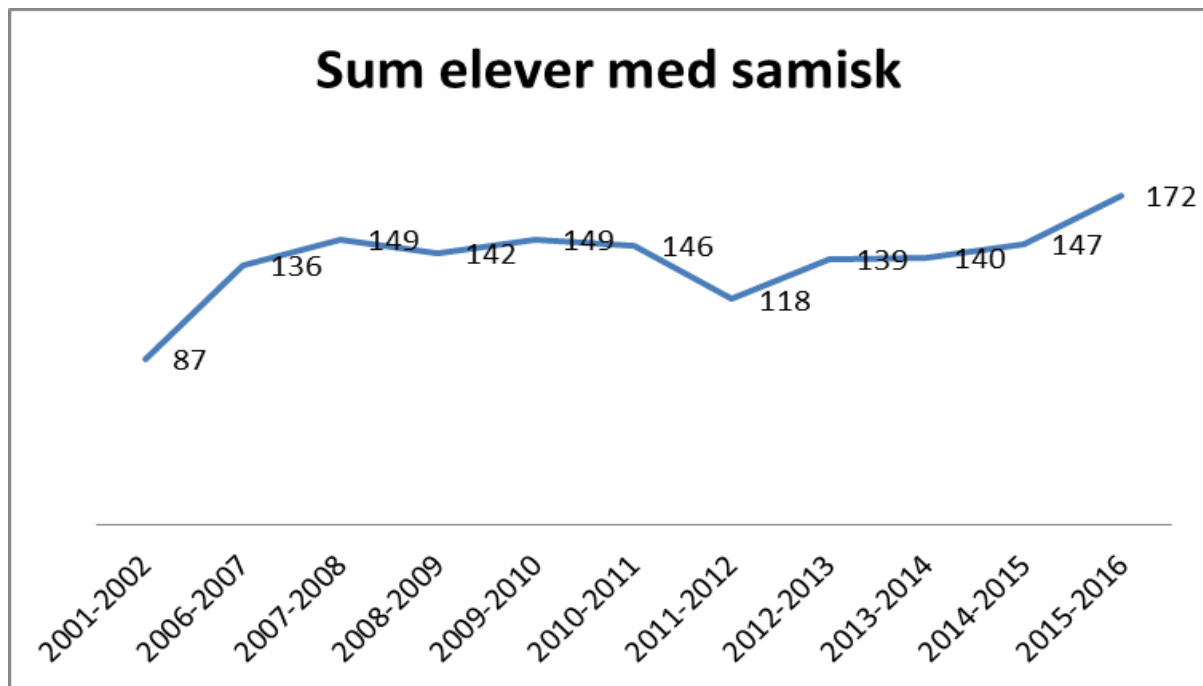
Dat ahte ollu sápmelaččat leat fárren gávpgogiidda lea bures dokumenterejuvvon.¹⁵ Lea lunddolaš guorrasit dasa ahte dat lei mielde váikkuheamen dasa go ohppiidlohku njiejai muhtin áigodagas. Seammás eai leat sápmelaččat heaitán fárremis gávpgogiidda, muhto ohppiidlohku lea goitge bisánan. Dat sáhtta boahit das go sápmelaš váhnemat leat eambo dihtomielaččat välljen seailluhit giela maiddái de go färrejit gávpgogiidda dahje suorit čoahkkebáikkiide. Dan oaidnit maiddái jus juohkit ohppiidlohoovdáneami gitta suohkaniid dássái. “Árbevirolaš” sámi báikkiin lea mánŋga sajis bisánan ohppiidlohku, muhto eambo gávpgogiin lea lassánan ohppiidlohku. Nordlánddas lei diibmá odđa olahus sámegeielohppiin vuodđoskuvllas ja eambogat sis orrot gávpgogiin ja suorit čoahkkebáikkiin. Jus sámegeiela ohppiidlohku galgá doalahuvvot dásseidin dahje lassánit boahteáiggis, de ferte leat bures láchčojuvvon oahpahusfálaldat sámegeielas dain stuora gávpgogiin.

¹³ Johansen, Kevin: «Samisk lærertetthet» i: *Samiske tall forteller* 9. 2016

¹⁴ Todal, Jon: «Alvorleg nedgang for faget samisk som andrespråk» i *Samiske tall forteller* 4, 2011

¹⁵ Ovdamearkan sáhtta namuhit Broderstad, Ann Ragnhild ja Kjetil Sørli: «Bo- og flyttetrender i norsk-samiske kommuner gjennom 40 år i relasjon til sysselsetting» i *Samiske tall forteller* 5, 2012

Govus 4.2 Nordlándda ohppiidlogoovdáneapmi sámegeielas vuodđoskuvllas

Govus čájeha hui positiivvalaš ohppiidlohoovdáneami Nordlánddas ja leat dat stuorimus suohkanat mat gesset logu bajás.

Mánja jagi lea raporterejuvvon mearkašahtti ollu ohppiidlogu njiedjan sámegeielas, almma geahčatkeahhtá obbalaš njiedjama mánáidbessodagas. De dávjá jurddaboadus čájeha boasttugova. Todal čujuha ahte gaskal 2005 ja 2010 njiejai mánáidbessodat Davvi-Norggas olles 7.5 proseanta.¹⁶ Lea čielggas ahte dat maddái lea váikkuhan sámegeiela ohppiidlohkui. Seammás dat ii čilge *olles* njiedjama sámegeiela ohppiidlogus dan áigodagas.

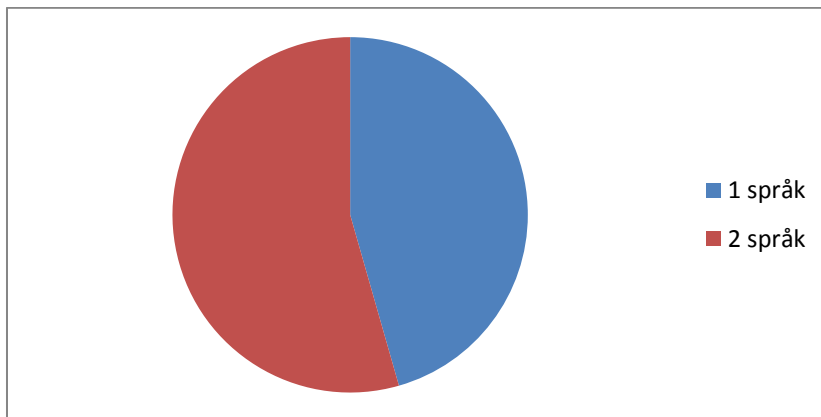
Go guoská fága- ja diibmojuhkui, de lea váttis duođaštit ahte dat lea čuohean ohppiidlohkui. Ovdalis artihkkalis čilgejin guokte goabbatlágan oainnu movt sámegeiefága galgá heivehit eará fágaid ektui skuvllas.

Dávjá čuoččuhuvvo ahte sámegeieldiimmu biddjojit maŋnil dábalaš skuvlaáiggi, vai gártadit diibmologu. Muhtimat oaivvildit ahte dat lea juo measta njuolggadus. Dat lea goitge boastut. Artihkalčáli lea iskanan dán artihkkala dihte 100 oahppi diibmoplána measta 20 suohkanis. Sámegeieldiimmu dábalaččat *eai* biddjo maŋnil skuvlaáiggi, muhto dáhpuhuvvá dušše soaittáhagas. Obbalaččat leat dál suohkanat čeahpit heivehit sámegeieldiimmuid ohppiid oahpahusa ektui muđui. Muhtimat čujuhit ahte “suohtas” doaimmat nugo čuoiganbeaivi, tuvrabeaivi, skuvlla spábbačiekčamat jna. šaddet sámegeielaohpahusa beivviide. Vaikko vel čuoččuhuvvo ge ahte ii leat doallelaš lohkat ahte sámegeiefága earenoamážiid manahuvvo diekkár sivaidd geažil.

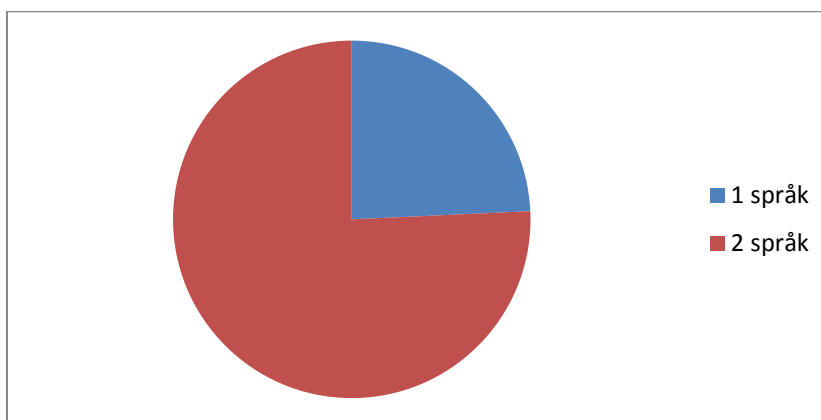
¹⁶ Todal, Jon: «Alvorleg nedgang for faget samisk som andrespråk» i *Samiske tall forteller* 4, 2011

Goitge leat jáhkkimis váhnemat, geat árvvoštallet jus sin mánáin galgá leat sámegieloahpahus nubbingiellan. Sii vuorrástuvvet eanemus dan ektui maid mánát masset eará fágain, man ektui de fas mearridit jus háliidit sámegieloahpahusa mánáidasaset. Mánáin, geain sámegiella ges lea vuosttašgiellan, leat eambo diimmut ja máŋgga oktavuodas masset sii eambo eará fágain, muhto sin váhnemiid mielas ii daga dat maidige go guovttegielatvuohta lea dan made mávssolaš. Nubbingielatohppiid váhnemat leat vejolaččat eambo hágus váldit mánáidasaset eret sámegieloahpahas, jus oidnet ahte mánát rahččet eará fágain. Diehtit maid ahte gulahallanoahpaheddjiin dakkár oktavuodain lea dáhpi čujuhit juste sámegieloahpahusa leat sivalažžan eará fágaid hástalusaide. Vaikko vel 60-logus gáiddaimet eret das ahte guovttegielatvuohta lea vahágin mánáide ja ahte nubbingiella hehte vuosttašgiela ovdáneami, de oaidnit ahte muhtimiin lea ain dál dakkár jurddašeapmi.

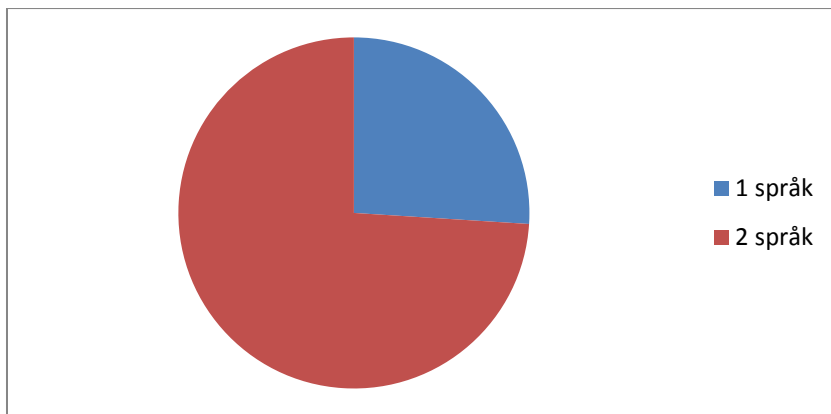
Govus 4.3 Ohppiidlogu juohku gaskal davvisámegiela vuosttašgiela ja nubbingiela, skuvlajahki 2016-2017

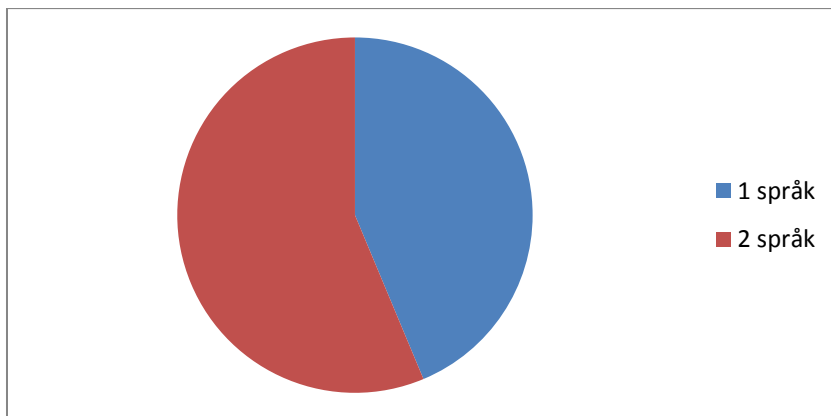
Govus 4.4 Juohku gaskal julevsámegiela vuosttašgiela ja nubbingiela

Govus 4.5 Juohku gaskal lullisámegiela vuosttašgiela ja nubbingiela

Govus 4.6 Juohku gaskal vuosttašgiela ja nubbingiela obbalaččat

Govvosat 3-6 čájehit ahte nubbingielatoahpahusas lea eanetlohku ohppiin. Davvisámegiela ii leat nu stuora eanetlohku, seammás go julev- ja lullisámegiela lea čielga eanetlohku, sullii golbma njealjádas oasis lea sámegiella nubbingiellan. Dat mearkkaša ahte go galgá nannet ja ovdánahttit sámegiela boahtteáiggis, ja go galgá nagodit gokčat sámegiela gelbbolašvuodadárbbu bargoeallimis, de ferte nubbingielatoahpahusas leat dakkár kvalitehta mainna sáhttet hupmat sámegiela bargoeallimis. Ferte biddjot fuomášupmi kvalitatiiva buori nubbingielatoahpahussii, ja dan fertejit vuoruhit sihke guovddáš eiseválddit, Sámediggi ja skuvlaeaiiggádat. Ii berre leat nu ahte unnán hávjánan oahpaheaddjit, ja oahpaheaddjit geain ii leat pedagogalaš oahppu, automáhtalaččat biddjojit oahpahit nubbingielatohppiid.

Go guoská sámegiela ja kultuvrra oahppoplána heaittiheapmái, de ii berre dat čilgejuvvot sivvan dasa go ohppiidlohku lea njiedjan. *Sámi giella ja kultuvra*, mii lei oahppoplána L97, ii lean oahppoplána gillii ja das ii lean mearkkašupmi dasa go galggai oahcat sámegiela alitohppui. Sámediggi ja departemeanta ledje ovttaoavivis ahte dát plána berre heaittihuvvot, ja dan sadjái baicca álggahit nubbingielat oahpahusa sámegiella 3. Erohus Sámi giela ja kultuvrra ektui addá dát oahppoplána gelbbolašvuoda sámegiela. Ovdamunni heaittihit sámi giella ja kultuvrra

oahppoplána lei ahte dat ii addán gelbbolašvuoda sámeielas, seammás go sámeiela nubbingielat sámeiella 3 addá giellagelbbolašvuoda. Ii leat lunddolaš buohtastahttit ohppiidlogu oahppoplánaiguin mat eai atte gelbbolašvuoda daiguin mat dahket dan.

Lea čájehuvvon ahte sámeielohppiide ii leat leamaš ideáladilli fága- ja diibmojuohku. Lea goitge unnán jáhkehahtti ahte fága- ja diibmojuohku veahkeha *lasihit* sámeiela ohppiidlogu.

Todal čujuha maiddái ahte ohppiidlogu njiedjan soaitá maid leat dovdomearkan dasa ahte váhnemat leat duhtameahttumat sámeiela nubbingielat oahpahasvuohká. NOU 2016: 18 *Váibmogiella* čujuha ahte mánnga iskkadeami čájehit ahte ollu váhnemat leat leamaš duhtameahttumat sámeielloahpahasain.¹⁷ Maiddái dás lea váttis ovdanbuktit loahpalaš jurddabohtosiid. Dat mearkkašivčče ahte julevsámeiela váhnemat leat eambo duhtavaččat oahpahasvugiiguin go davvi- ja lullisápmelaččat. Diehttelas lea vejolaš ahte nu lea, muhto go juo ohppiidlohku lea dásen, de sáhtá jurddašit ahte dat váhnemiidda mat vel báhcet leat juogo duhtavaččat oahpahasain, dahje sin mielas lea dehálaš ahte mánát ožžot sámeielloahpahasu vaikko vel leatge duhtameahttumat.

Nugo Todal čujuha de sáhttet leat mánnga siva dasa go ohppiidlohku lea njiedjan dan vuosttaš oassebealis dan logi mañemus jagis. Áiggun lasihit čuoggá maid Todal ii leat namuhan, namalassii ahte mánngga sajis álggahuvvo sámeielloahpahas mihá maññideabbo go skuvla álgá. De masset oahppit mávssolaš oahpahasu, muhto maid mii soaitá leat vel vearrát, ahte oahppit eahpedidolaččat ožžot dakkár dovddu ahte sámeielloahpahas ii leat seamma mávssolaš, go juo ii álgge dalle go muđui eará oahpahas álgá. Suohkanat berrejit oččodit sámeielloahpahasu jođánit johtui juohke skuvlajagi.

4.7 Gávndno go buorre nubbingielatoahpahas?

Giellalávdegoddi NOU 2016: 18 oaivvildit leat duodaštuvvon ahte eanas oahppit geain lea sámeiela nubbingielat oahpahas eai šatta doaibmi guovttegielagat. Lea garra čuoččuhus, earenoamážiid go giellalávdegoddi ii leat man ge láhkái duodaštan čuoččuhusaid, iige dat čujut iskkademiide mii duodaštivčče čuoččuhusaid.

Doaibmi guovttegielat lea doaba mii adno mánngga oktavuodas, muhto dábálaččat ii leat dasa doaibmi definišuvdna vuodđun, ja doaba adno maid iešguđet ládje. Bloomfield definerii guovttegielagiid indiviidan nugo “*olbmuin geain leat eatnigielat máhttu guovtti dahje eambo gielain*”. Eará dutki, Macnamara, definere guovttegielagiid leat “*buot olbmuid geat sáhttet ipmirdit, hupmat dahje čállit guokte giela vuolemus dásis*”.¹⁸ Ovdalaš jodiheaddji Sámi giellaráđis, Rolf Olsen, definere doaibmi guovttegielatvuodát leat go sáhtá ávkkástallat goappaš gielaid buot dahje eanas arenaiguin servodagas.¹⁹

¹⁷ NOU 2016:18 s. 115

¹⁸ Rakkestad, Inger: «Tospråklighet» (<http://www3.lokus.no/content?contentItemId=10344937&didLogin=true>)

¹⁹ Olsen, Rolf: Logaldallan Sámedikkis, 2004

4.8 Sámegeiela árvosánit

Paramehter mii sáhttá adnot go galgá árvvoštallat nubbingielatohppiid mihttoolahusa sámegeielas leat árvosánit maid sii olahit.

Tabealla 4.4 Gaskamearálaš árvosánit sámegeiela nubbingielas 10.ceahkis²⁰²¹

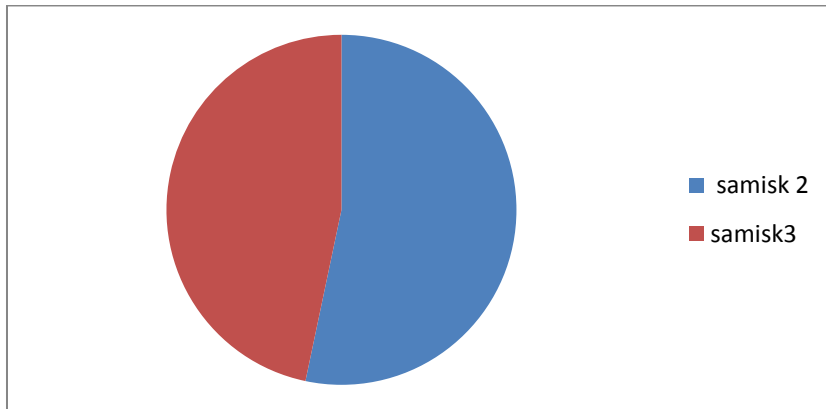
Skuvlajahki/giella-oahppoplána	07-08	08-09	09-10	10-11	11-12	12-13	13-14	14-15	15-16
Davvisámegeiela sámegeiella 2 - čálalaš	3.6	3.9	3.9	4.1	3.9	3.8	3.9	3.7	4.2
Davvisámegeiela sámegeiella 2 - njálmmálaš	4.0	4.1	4.1	4.4	4.0	4.0	4.1	3.9	4.3
Davvisámegeiella sámegeiella 3 čálalaš	3.7	2.8	3.7	3.8	3.8	4.0	3.3	3.3	3.7
Davvisámegeiela sámegeiella 3 - njálmmálaš	3.5	3.1	3.5	3.8	4.1	3.7	3.5	3.3	3.8
Julevsámegeiela sámegeiella 2 - čálalaš		3.3							
Julevsámegeiela sámegeiella 2 - njálmmálaš		3.2							
Lullisámegeiela sámegeiella 2 - čálalaš			3.4			4.3			3.5
Lullisámegeiela sámegeiella – njálmmálaš			4.0			4.3			4.1

Tabealla 4.4 čájeha gaskamearálaš árvosáni nubbingielatohppiin. Lea čielga tendeansa ahte sii geat čuvvot nubbingielat sámegeiela – sámegeiella 2 leat buoret árvosánit ja buoret mihttoolahus go sis geat čuvvot sámegeiela nubbingielat oahppoplána – sámegeiella 3. Tabealla čájeha ahte sámegeiela nubbingielatoahppit nagodit bures, go sis leat obbalaččat buorit árvosánit sámegeielas, earenoamážiid sis gain lea sámegeiella 2. Oahppit birgejit njálmmálaččat buorebut go čálalaččat. Čuoččuhus, mas daddjo ahte sámegeielat oahppit máhttet eambo grammatihka, eaige *huma* sámegeiela, lea boastut. Go juo nubbingielatoahppit sáhttet válljet guovtti goabbatlágan oahppoplána gaskka, de áigut geahčestit daid juogu ovdal go mannat viidásit.

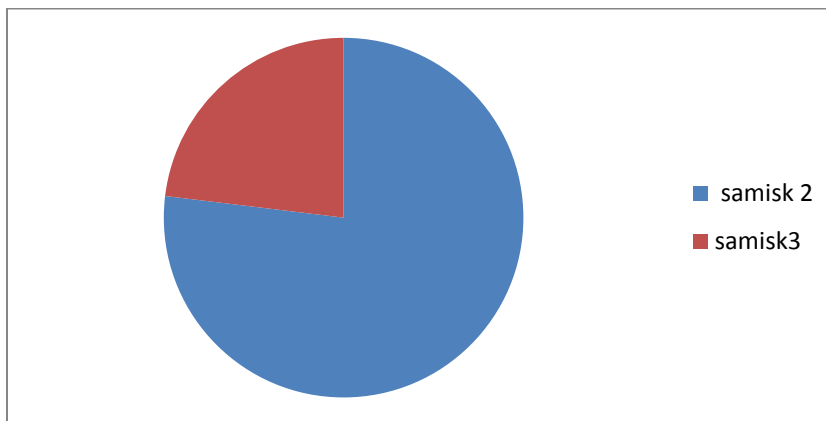
²⁰ Statistikkportalen.udir.no

²¹ Julev- ja lullisámegeielas lea ohppiidlohku, sis geat leat čadahan eksámena, leamaš nu vuollin ahte ii leat leamaš lobálaš almmuhit loguid go de lea álki identifiseret kandidáhtaid. Dat guoská jus leat vihtta dahje unnit kandidáhta skuvlajagis.

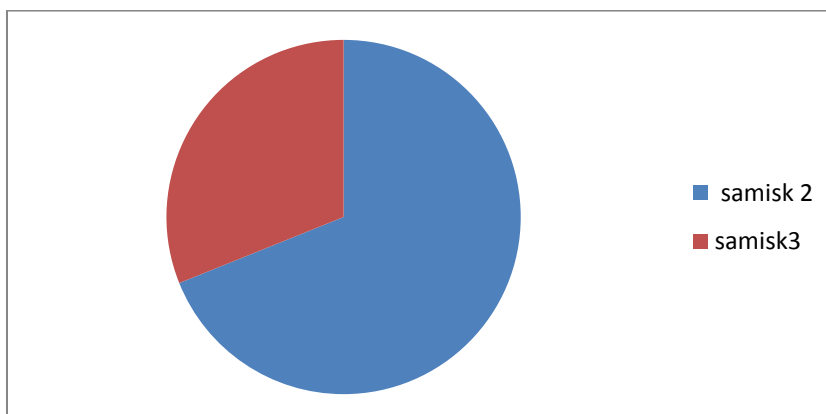
Govus 4.7 Juohku gaskal davvisámegiela nubbingielat sámegiella 2 ja sámegiella 3

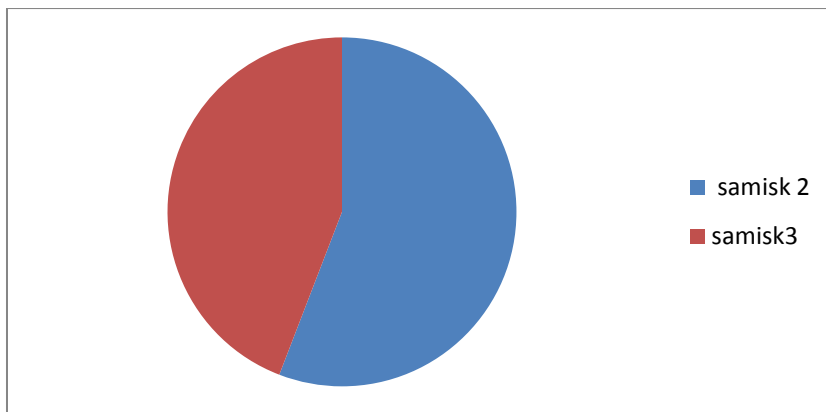
Govus 4.8 Juohku gaskal julevsámegiela sámegiella 2 ja sámegiella 3

Govus 4.9 Juohku gaskal lullisámegiela sámegiella 2 ja sámegiella 3

Govus 4.10 Juohku gaskal sámegeiella 2 ja sámegeiella 3 obbalaččat

Govvosat 4.7-4.10 čájehit ahte eanetlohku nubbingielatohppiin čuvvot sámegeiella nubbingielat oahppoplána sámegeiella 2. Dat lea positiivvalaš go dainna šaddá buoret giellagelbbolašvuohta.

4.8.1 Maid muitalit sámegeiella bohtosat?

Davvisámegeiella lea ohppiin gaskamearálaš árvosátni 4.0 dahje buoret sámegeiella 2 njálmmálaččat, earret ovttá jagi. Árvosátni 4 mearkkaša ahte oahppis lea alla gaskageardán mihttoolahus.

Oahpahuslága láhkaásahus § 3-4 dadjá:

- Árvosátni guhitta mearkkaša ahte oahppis lea earenoamáš buorre gelbbolašvuohta fágas.
- Árvosátni vihtta mearkkaša ahte oahppis lea hui buorre gelbbolašvuohta fágas.
- Árvosátni njeallje mearkkaša ahte oahppis lea buorre gaskageardán gelbbolašvuohta fágas.²²

Dađi bahábut leat mis unnán logut maddá sáhttit čujuhit julev- ja lullisámegeiella. Dat mii mis lea čájehit ahte lullisámegeiella ohppiin lea buorre ja hui buorre mihttoolahus njálmmálaččat, ja julevsámegeiella ohppiin lea veahá unnit mihttoolahus fágas. Goitge leat nu unnán logut julevsámegeiella, ahte lea váttis buktit jurddabohtosa gaskamearálaš árvosáni vuodul ovttaskas skuvlajagis.

Buorit árvosátnit, earenoamážiid sis geat čuvvot sámegeiella 2, čájehit ahte stuora oassi ohppiin mángga skuvlajagis lea buoret árvosátni go 4. Árvosániid vuodul lea váttis miehtat giellalávdegotti čuočuhussii ahte eanas oahppit eai šatta guovttegielagiin.

Jus buohtastahit davvisámegeiella nubbingielatohppiid, geaid ektui mis leat eanemus logut, eará ohppiid gaskamearálaš árvosániiguin dárogiella muhtin soaittáhat jagi, de oážžut dakkár tabealla:

²² Stette, Øystein (red.): Opplæringslova og forskrifter 2016-2017. Pedlex 2016

Tabealla 4.5 Gaskamearálaš árvosátni davvisámegiela nubbingielas ja dárogiela váldogielas ja oalgegielas 2009-2010

Fága/fylka	Árvosátni
Davvisámegiella nubbingiella 2 čálalaš	3.9
Davvisámegiella nubbingiella 3 čálalaš	3.7
Dárogiella váldogiella Finnmárkkus	3.3
Dárogiella váldogiella Tromssas	3.4
Dárogiella váldogiella Nordlánddas	3.5
Dárogiella oalgegiella Finnmárku	3.0
Dárogiella oalgegiella Tromssas	3.3
Dárogiella oalgegiella Nordlánddas	3.2

Tabealla 4.5 čájeha ahte nubbingielatoahppit birgejit bures go buohtastahtta eará ohppiiguin Davvi-Norggas. Ii leat álgoálggus buorre buohtastahttinuoddu geahččat sámeigiela nubbingiela dárogiela váldogiela vuostá. Buohtastahttit nubbingielatohppiid dárogiela oalgegielat ohppiiguin lea vuohkkaseappot. De birgejit sámeigiela nubbingielatoahppit ain buorebut. Dasa lassin sáhtta dadjat ahte skuvlajagi 2009-2010 ii leat sámeigiela nubbingielatohppiin buoremus árvosátni, seammás go dan jagi birgejit eará oahppit buorebut dárogiela váldogielas ja oalgegielas.

4.9 Sámi giellavuogádagat

Giellalávdegoddi árvala vai nannet oahppanbohtosa ja sihkkarastit ahte nubbingielatoahppit šaddet guovttegielagin, de berre geavahit gievrras oahpahusvuogádaga. Dás bájuhuvvo brihttalaš gielladutki Colin Baker gii oaivvilda ahte *immersion*²³, dahje giellalávgun fertte geavahuvvot. Sámis gávdnojit ollu buorit giellalávgunprošeavtta. Lullisámi guovllus namuhuvvo Elgá-prošeakta ja Saemesth dle!, mii lei njealje jahkásaš giellaleairaprošeakta lullisámegiela ohppiide Norggas ja Ruotas. Goappaš dat prošeavttat nannejedje ohppiid vejolašvuodaid šaddat guovttegielagin. Stuora oassi lullisámegielaohppiin dál oahpahuvojit gievrras vuogádaga mielde, mas sii oasálastet giellačoagganemiide lassin klássalanjaoahpahussii dahje gáiddusoahpahussii. Muhtin muddui dáhpáhuvvá dat julevsámi guovllus maiddái ja ain eambo muhtin osiin davvisámegiela ohppiin. Praktihkalaččat mearkkaša dat ahte sii, geaid giellalávdegoddi oaivvilda eai šatta guovttegielagiin, ožžot dál juo gievrras giellavuogádaga. Sáhtta maid lasihit ahte Baker hupmá bastevas giellalávgunvuogádaga birra, mas lea measta beaivválaš giellalávgun. Dat sáhtta leat vejolaš muhtin báikkiin Sámis, muhto julevsámi ja lullisámi guovlluin, gos maid soaitá leat eanemus dárbu dakkár vuogádahkii, doppe lea váilevas oahpaheddjiid dihte dávjá veadjemeahtun čadhit dan oanehis áiggis.

Giellaleaira/giellalávgun boahá leat mávssolaš ollu ohppiide. Ii sáhte goitge dadjat ahte gievrras vuogádaga čoavdá sámeigeloahpahusa hástalusaid okto, iige gievrras vuogádaga leat áidna loahppaboadus dasa ahte giellalávgun buorida oahppanbohtosa. Artihkalčálalli lei

²³ NOU 2016:18 s. 115

prošeaktajodiheaddji norgga bealde Saemesth dle!, ja ii lean álo nu ahte oahppit geat ledje eanemus giellačoagganemiin ledje buoremusat gielas. Goitge lea veahá eahpádus dasa ahte mađi eambo oahppit besset sámástit, dađi buoret vejolašvuohta lea ahte šaddet guovttegielagin.

4.9.1 Riikkaidgaskasaš vásáhusat giellavuogádagaiguin

Mánngas čuočuhit ahte nubbingielatoahpahas eanas riikkain lea eahpelihkostuvvan.²⁴ Engelasgiela oahpahasas Espánnjas, fránskkagiela oahpahasas Stuora-Británnias jna. leat heajos bohtosat dokumenterejuvvon. Maiddái unnitlogugielain leat leamaš ráddjejuvvon bohtosat. Dan ektui man ollu ruhta lea juolluduvvon unnitlogugielatoahpahussii Eurohpás, de ii leat ártet jus bidjat gažaldatmearkka mánngga giela bohtosiidda. Gávdnojit soames buorit ovdamearkka dasa ahte giellaealáskahttin lea lihkostuvvan. NOU 2016: 18 namuha maorigiela, walisagiela ja báskagiela. Dat leat buorit ovdamearkkat. Gávdnojit eará ovdamearkkat muhtin First Nation-gielain (indíanagielain) Kanadas. Anárašgiella berre maid namuhuvvot dás. Dat maid giellalávdegoddi ii namut lea ieš dat giellaoahpahasmetodihkka. Deattuhuvvo ahte gievrras oahpahasvuogádat, muhto maiddái gievrras vuogádagat sáhttet leat unnán ávkkálaččat.

4.9.2 Ulpan-vuogádat

Go guoská beaktilis giellaoahpahasvuogádagaide, de gávdnojit mánnga vuogádaga. Okta lea earenoamáš beaktil, namalassii Israela *Ulpan-vuogádat*. Go stáhta Israel vuodđuduvvui 1948, de mearriduvvui ahte riikkas galge leat guokte almmolaš giela, hebreagiella ja arábagiella. Arábagiella lei stuorimus giella Gaska-Nuorttis, mas ledje birrasiid 300 millijovvna geavaheaddji. Hebreagiella ges lei leamaš jávkan 2000 jagi ja lei vuohččan ealáskahttojuvvon 1800-logus. Go Israel vuodđuduvvui, de eai lean go moattis geat hupme hebreagiela. Dan dihte lei sis dárbu ovdánahttit giellametodihka mii sihkarasttii ahte ássit jođánit ohppe giela. Dat guoskkai earenoamážiid juvddálaš sisafárrejeddjiide geain ii lean makkárge máhttu gielas.

1949 álggahii Mordechai Kamerat giellaoahpahasprográmma *Ulpan Etzion* Jerusalemis. Dat šattai dađistaga sisriikkalaš giellametodihkka. Metodihkas lea nanu fokus ohppiid njálmmálaš oasálastimii. Čájehuvvui johtilit ahte metodihkas ledje buorit bohtosat. Oallugat ohppe giela njuovžilit moatti mánus. Dál leat badjel 1.3 millijovvna studeanta čuvvon Ulpan-kurssaid ja hebreagiella mii lei leamaš jávkosis 2000 jagi, dan hupmet dál birrasiid čieža millijovvna olbmo Israelis ja eará riikkain.

Israela Ulpan-vuogádaga bohtosiid vuodul álge eambbogat iešguđet guovlluin máilmmis beroštišgoahtit dan vuogádagas. Walisalaččat ledje vuosttažat geat mátkkoštedje Israelii oahppat vuogádaga ja leat dađi mielde heivehan dan walisagillii iežaset wlpán-vuogádain. Skottlánddas leat ovdánahttan iežaset Ulpan-vuogádaga gælalaš-oahpahussii. Dat lea šaddan standárdan gælalaš-oahpahussii. Maiddái maori, mánnga First Nations giela Kanadas, Sri lankas, Aserbajdsjanas ja ollu eará riikka ja unnitloguálbmogat leat heivehan vuogádaga iežaset gillii.²⁵

²⁴ Gramstad, Sigve: Logaldallan lullisámi oahpahaskonferánssas njukčamánu 25. beaivvi 2009

²⁵ Wikipedia.org

Vuogádat lea lihkostuvvan bures dain riikkain. Go oahppit vásihit ahte jođánit ovdánit giellaoahpahas geardduhemiin ja go hupmet giela, de movttiidahtá dat ain eambo oahppat.

Nordlándda Fylkkamánni lea 2012 rájes čadahán Ulpan-prošeavtta, mas sámegielloahpaheaddjit oasálastet guovtti vahkosaš kurssas Hebrew Universitys Jerusalemis. Dasto čuovvuvvojit oanehit kurssain Norggas. Lullisámi guovllus leat dán vuodul álggahan sierra prošeavtta mas galget ovdánahttit sámegiela Ulpan-vuogádaga, S-Ulpan, mii galgá adnot lullisámegiela nubbingielat oahpahas. Lean ieš áican mánga sámegielloahpaheaddji oahpahasásahusain sihke ovdal ja maŋŋil go leat kursejuvvon Jerusalemas. Sáhtá dadjat ahte oahpahusteknihkka lea mearkkašahtti ollu buorránan maŋŋil kurssa. Maiddái oahppit ja váhnemat leat muitalan oahppanbohtosiid ja movtta leat buorránan maŋŋil go oahpaheaddjit leat oahpahuvvon Ulpan-vuogádagas.²⁶ Ulpan-vuogádat berrešii leat olámuttos ain eambo sámegielloahpaheddjiide.

4.9.3 Mii sáhtá buoriduvvot?

Nugo diehtit de ii ábut leat čuorbi buoridit iežas. Váikko giellalávdegottis lea riehta dahje boastut das ahte oahppit eai šatta guovttegielagiin, de sáhtá bidjat johtui doaibmajuid vai nubbingielatoahpahas buorránivčče, mii fas buorida nubbingielatohppiid oahppanbohtosiid. Metodihkkaohpahas lea Ulpan-vuogádat namuhuvvon dat mii soaitá leat dat buot buoremus vuohki mainna buoridit oahppanbohtosiid.

Sámegielloahpaheddjiid obbalaš pedagogalaš gelbbolašvuohta ja sámegielat gelbbolašvuohta lea diehtelas hui mávssolaš.²⁷ Sámi logut muitalit 9 lea ollislaš kárten sámegielloahpaheddjiid gelbbolašvuođas, nu ahte dan ii leat dárbu geardduhit dás, muhto dál lea departemeanta bargame stuorit rekrutterendoaibmajuiiguin, mii galgá unnidit oahppameahtun oahpaheddjiid Davvi-Norggas. Oahppameahtun oahpaheddjiid lohku davvin lea gaskal guhtta ja ovcci proseanta.²⁸ Oahppameahtun oahpaheddjiid lohku julev- ja lullisámegielas lea olles 25 proseanta. Danne livčče lunddolaš ahte seammás go leat bargame rekrutteremiin, mainna oahpahit eambo oahpaheddjiid Davvi-Norggas, ahte de maiddái oahpahit sámegielloahpaheddjiid.

Nugo leat oaidnán de leat ohppiin juohke guovllus hui buorit árvosánit sámegielas. Seammás čájehit iskkadeamit ahte ollu váhnemat leat duhtameahtumat sámegiela oahppanbohtosiiguin. Dat sáhtá ipmirduvvot ahte dadjet iežaset vuostá, muhto muhtin áššiin sáhttet leat beare stuora vuordámušat dasa man mutto oahppit sáhttet oahppat sámegiela, jus sis lea dušše moadde diimmu sámegiella vahkkui ja muđui eai leat eará arenat gos beasašii hárbhallat giela go sámegieldiimmuin.

4.9.4 Myhtat giellaoahpahusa birra

Vai sihkkarastá buori ja ulbmilrealisttalaš sámegielloahpahusa, de lea dárbu ipmirdit muhtin momeanttaid mat dávjá vájalduvvojit giellaoahpahas. Professora emeritus Barry McLaughlin

²⁶ Solstad, Marit ja Astri Dankertsen: «Språk må inn ørene og ut munnen». Ei evaluering av Fylkesmannen i Nordlands språktiltak i sør-, lule- og markasamiske områder. NF-rapport nr. 5, 2015. Nordlandsforskning

²⁷ Johansen, Kevin: «Samisk læreretthet», i: *Samiske tall forteller* 9. 2016

²⁸ Op.cit. s. 87.

California Universitehtas rehkenasto leat čeahpimus dutkiin dán suorggis. Son čujuha ahte nubbingielatoahpaheddjiin fertte leat buorre ipmárdus movt oahpahit nubbingiela – *nubbingielatdidaktihka*.

Dávjá lea ipmárdusat dasa mii lea buorre giellaoahpahas ja mii dahká ahte oahppit duođai ohppet giela. McLaughlin lea iežas dutkamiin čujuhan ollu myhtaid nubbingielatoahpahas birra.²⁹ Muhtimiid ovdanbuktit dás:

1. *Nubbingielatoahpahas lea gáibideaddji ja muhtomin vel duššastuhtti*

Mánngas doivot ahte mánát ohppet giela johtilit ja nu álkít ahte measta manná automáhtalaččat. Muhtimat oaivvildit sivvan dasa lea ahte mánáid jierbmi lea eambo dávggas dahje njuovžil.³⁰ Muhtin dilálašvuodain sáhtta vásihit ahte mánát duohtavuodas ohppet giela jođáneappot go rávis olbmot. Goitge lea dávjá dan dihte go sii besset eambo geavahit giela stoahkamiin ja mánáidgárddis. Mánát leat duohtavuodas eambo dilálašvuodain gos ohppet giela.

Diekkár dilálašvuodain lea vuđolaččat dokumenterejuvvon ahte mánát eai oahpa giela jođáneappot go rávis olbmot, dávjá lea baicca nuppe ládje.³¹ Dasa lassín eai dárbbáš mánát nu stuora sátneráju go galget sáhttit gulahallat, juoga mii dagaha ahte orru dego mánát oahpaše giela jođáneappot. Jurddabođus dás lea ahte oahpaheaddjit (ja váhnemat) ferttejit dohkkehit ahte mánáide oahppat sáme giela lea seamma váttis go rávis olbmuid. Muhtimat oaivvildit ahte mánáin eai leat dat seamma giellahehttehusat go rávis olbmui, ja mánát eai bala nu ollu hupmamis boastut. Vásáhusat čájehit ahte mánáin leat maid oalle ollu hehttehusat duosttat hupmat giela.

2. *Mađi nuorat, dađi jođáneappot oahppá giela*

Ii leat eahpáduš ge ahte mánái lea buoremus oahppagohtit giela njuoratmánán juo. Jus ii álgge dalle, de oaivvildit mánngas ahte lea buoremus oahppat nu nuorran go vejolaš. Mánnga dutkamuša Stuora Británias, Ruoŋas, Sveiccas ja Dánmárkkus leat čájehan baicca nuppe ládje. Okta dutkan Stuora Británias, masa oasálaste 17 000 oahppi, čájehii ahte maŋŋil vihtta jagi fránsskagiela giellaoahpahas, de máhtte dat oahppit, geat oahpahallagohte giela 11 jahkásažžan, ollu buorebut fránsskagiela go sii geat 8 jahkásažžan oahpahallagohte dan.³²

Earenoamážiid jus giellaoahpahas lea ollu grammatihka guovddáži, de šaddá nuoramusaide váttisin. Sáme gieloahpahas lea mánnga oktavuodas deattuhan grammatihka ja dat sáhtta leat okta sivain manne bohtosat eai leat leamaš nugo lei vurdojuvvon. Jurddabođus ii ábut dan dihte leat nu ahte nubbingielatoahpahas berre álgit maŋŋideabbo. Juo 11-13 jahkásaš agis ii leat šat olmmoš nu čeahppi oahppat giela

²⁹ McLaughlin, Barry: «Myths and Misconceptions about Second Language Learning: What Every Teacher Needs to Unlearn. <http://people.ucsc.edu/~mclaugh/MYTHS.html>

³⁰ Op.cit. s. 2

³¹ Op.cit. s. 3

³² McLaughlin, Barry: «Myths and Misconceptions about Second Language Learning: What Every Teacher Needs to Unlearn. <http://people.ucsc.edu/~mclaugh/MYTHS.html>

jus dan rádjái ii leat oahppagohtán dan. Dasa lassin čájehit mánnga dutkama ahte sániid máhtta dadjat buorebut jus hui nuorran oahppá giela. Dasa lassin go árrat oahppá giela mearkkaša ahte jođáneappot sáhtta oasálastit kultuvrralaš ja sosiála doaimmaide gos ferte máhttit sáme giela.

3. *Mađi eambbo geavaha giela gielalaš konteavsttain, dađi eambbo oahppá dan.*

Maiddá giellalávdegottis geažuhit ahte dat lea duohta. Goitge čájehit mánnga dutkama maiddá dán suorggis ahte dat ii dárbbas leat duohta.³³ Olles áigge giellalávgun lei eanas áigge vástádussan dás muhtin jagiid áigi. Dađistaga eai doarjjo šat dan dutkit ja giellaoahpaheaddjit. Maiddá Ulpan-oahpaheaddjit Israelis leat álgán atnit veahkkegiela hebreagiela álgooahpahasas. Muhtin dutkit leat hupman giellalávguna birra vs. giellaheavvanemiin, mii lea sullii dat seamma.³⁴ Dat mearkkaša ahte seammás ii sáhte automáhtalaččat rehkenastit oažžut buoret gielalaš bohtosiid go lasiha diibmologu sáme gielas dahje go lágida eambbo giellaleairraid.

Ollu guovttegielatvuoda dutkan lea čađahuvvon sisafárrejeddiid ektui ja daid ii sáhte automáhtalaččat sirdit eamiálbmotkonteavsttaide. Professora Jim Cummins Toronto Universitehtas lea goitge ollu dutkan First Nation-gielaid Kanadas ja maiddá geahččan sáme gieloahpahasas, go lea mánngga geardde finadan Norggas. Son čujuha seamma go ollu eará dutkit ahte ii berre heaitit veahkkegielain nubbingielatoahpahasas beare árrat, vaikko vel oahppi oahpahasdilálašvuodain máhtášii ge giela váttisvuodaid haga. Sivvan dasa lea earret eará ahte go galgá šaddat doaibmi guovttegielagin, de fertet máhttit stuorit hivvodaga sátneráju go dan maid atná klássalanjas, ja mávssolaš oahppama sáhtta massit jus beare árrat álgá ollislaš immersion/giellalávguniin.

4. *Buot mánát ohppet giela seamma ládje*

Dat lea dagahan ahte go ráhkada standárddaid, de gáhččet oallut mánát olggobeallái. Dábalaš giellaoahpahasdilálašvuodas klássalanjas gáhččet goalmmás oassi olggobeallái ja unnán ohppet. Danne ferte atnit návccaid heivehuvvon oahpahasii ja ohppiid váikkuheapmái. Maiddá dás lea čájehuvvon ahte Ulpan-vuogádat lea doaibman go buot oahppit fertetit oasálastit. Sis, geain leat giellahehttehusat, oaivvildit álggos leat hui váttisin, muhto go addigohtá bohtosiid, de veahkeha sin dovduide maid. Berre maid muittuhuvvot ahte heivehuvvon oahpaheapmi lea juoga mii čeahpimus ohppiide maid lea gáibádus oažžut. Oahpaheaddjit, geain lea máhttu ja ipmárdus oahppi kulturduogáži, sii maid lihkostuvvet buorebut giellaoahpahiin.

Sihke sáme gieloahpaheaddjit, skuvlaeaggádat ja eiseválddit fertetit leat dihtomielalaččat daid myhtaid ektui mat leat nubbingielatoahpahasas. Easka dalle sáhtta loktet gelbbolašvuoda sáme gielat giellaoahpahasas.

³³ Op.cit. s. 8

³⁴ Özerk, Kamil: *Fra språkbud til språkdrukning – modeller for opplæring med to språk*. Oplandske forlag. 2006

4.10 Rávvagat

Nubbingielatdidaktihkka berre šaddat sierra fágan oahpaheaddjioahpuin.

Berre juolluduvvot ruhta skuvlaeaiggádiidda vai sámegieloahpaheaddjit besset nubbingielatdidaktihka oahppat maŋŋil- ja joatkkaoahpuin, earenoamážiid Ulpan-vuogádaga.

Ferte rekrutteret eambbo sensoriid gain lea sámegiela gelbbolašvuohta.

Sámegieloahpahusa bearráigeahččan ferte maid guoskat oahpahusa kvalitehtii.

Sámegieloahppit geat váldet oahppospecialiseren lasáhusa berrejit oážžut buorebut heivehuvvon diibmologu sámegielas.

Berrejit ráhkaduvvot eambbo sámegiela oahpponeavvut, sámegiela TV-programmat ja YouTube-filmmažat sámegillii.

Berre maid árvvoštallat ásahit stipeanddaid ohppiide gain lea sámegiella juo nuoraidskuvllas.

Sámegiela nubbingielatoahppit berrejit nu ollu go vejolaš movttiidahttot čuovvut nubbingielat sámegiela – Sámegiella 2.

Referánsat

Broderstad, Ann Ragnhild og Kjetil Sørli: «Bo- og flyttetrender i norsk-samiske kommuner gjennom 40 år i relasjon til sysselsetting» i *Samiske tall forteller* 5, 2012

Gramstad, Sigve: Logaldallan lullisámi oahpahuskonferánsas njukčamánu 25. Beavvi 2009

Hjeltnes, Guri: «Læreplan til besvær», i VG 28.11.2005

Johansen, Kevin: «Samisk lærertetthet» i: *Samiske tall forteller* 9. 2016

Lund, Svein: «Háliida go Oahpahusdepartemeanta sámi oahpu?» Áššu 1.10.2002

McLaughlin, Barry: «Myths and Misconceptions about Second Language Learning: What Every Teacher Needs to Unlearn. <http://people.ucsc.edu/~mclaugh/MYTHS.html>

Magga, Ole Henrik: «Den samiske læreplanen for grunnskolen –en arbeidsulykke?» i: *Sin neste som seg selv. Ole D. Mjøøs 60 år*. Universitetsbiblioteket i Tromsø, 1999

NOU 2016:18 *Hjertespråket*

Olsen, Rolf: Foredrag på Sametinget, 2004.

Rakkestad, Inger: «Tospråklighet»

(<http://www3.lokus.no/content?contentItemId=10344937&didLogin=true>)

Rasmussen, Torkel: Go ealáska, de lea váttis dápmat” : davvisámegiela etnolingvisttalaš ceavzinnávccaid guorahallan guovtti gránnjágieiddas Deanus ja Ohcejogas 2000-logu álggus. UiT 2013

Rettsdata.no

Seim, Jardar «Læreplan uten respekt», Aftenposten 5.11.2005

Solstad, Marit og Astri Dankertsen: «Språk må inn ørene og ut munnen». Ei evaluering av Fylkesmannen i Nordlands språktiltak i sør-, lule- og markasamiske områder. NF-rapport nr. 5, 2015. Nordlandsforskning

Statistikkportalen.udir.no

Steffenak, Einar Kr.: «Ubrukelig forslag til læreplan», i Aftenposten 26.10.2005

Stette, Øystein (red.): Opplæringslova og forskrifter 2016-2017. Pedlex 2016

Store norske leksikon

Todal, Jon: «Alvorleg nedgang for faget samisk som andrespråk» i *Samiske tall forteller 4*, 2011

Utdanningsdirektoratet.no

Wikipedia.org

Özerk, Kamil: *Fra språkbad til språkdrukning –modeller for opplæring med to språk*. Oplandske forlag. 2006